

BAŞARI BEKLENTİSİ ÖNEMLİ Mİ?

Dr. Gülten ÜLGEN*

Beklenti bilindiği gibi bir umudun ifadesidir. Birey meydana gelebilecek bir olasılık için bir beklenti oluşturur.; beklenti olumlu ya da olumsuz olabilir; bireyin dikkati hedef doğrultusunda uyarılır; o duygusal bir tutum içine girer (Chaplin, 1968).

Öğrenciler kendi başarılarıyla ilgili belli düzeyde beklenti oluştururlar. Güçlü düzeyde geliştirilen başarı ya da başarısızlık beklentilerinin, bireyin tercihlerini ve güdülerini yönlendirmede karar verici bir rolü vardır. Birey beklediği başarıya ulaştığı ölçüde, faaliyetin devamına yaklaşma; beklediği başarıdan uzak kaldığı ölçüde faaliyetin devamından kaçma eğilimi gösterir (McClelland, 1984). Nasıl mı? Eğer öğrenci başarılı olmayı bekliyorsa (beklenen başarı düzeyi öğrenci tarafınan tanımlanmıştır ve işin standardı bellidir) beklediği başarıya ulaştığında iki şekil de ödülendir: 1 - Doyum elde eder, bu içsel (birincil pekiştiricidir) bir ödüldür. 2 - Öğretmeni ona başarının karşılığı iyi not verir, ayrıca herhangi bir biçimde onu onurlandırır, bu da dışsal (ikincil pekiştiric) bir ödüldür. Başarıya ulaşan öğrenci gurur duyar, yaşadığı güzel duygularla yaptığı öğrenme faaliyetleri arasında ilişki kurar; gelecekte başarılı olma olasılığı olduğunu algılar, benzeri durumlar için başarı beklentisi geliştirir, benzeri faaliyetleri yapma eğilimi gösterir. Öğrenci beklediği başarıya ulaşamadığında bunun tersi olur. Öğrenci için hoş olmayan bu durumda öğrenci içsel ve dışsal uyarılar algılar, bunlar onun duyguları ile birleşir. Öğrencinin gururu incinir. Başarısızlık olasılığı beklentisi artar ve öğrenci gelecekte benzeri faaliyetlerden kaçır. Başarı ve başarısızlık durumunda duyguların yoğunluğu ve yaşanan zamanın uzunluğu, öğrencinin geliştirdiği kaçma veya yaklaşma davranışının direncini artırır (Kagan, 1978). Başarı başarıyı, başarısızlık ise başarısızlığı getirir.

Öğrenci başarısında, sadece öğrencilerin beklentileri değil, öğretmenlerin de öğrencilerden, onların yetenekleri ve başarıları konusunda beklentileri önemli bir etkidir. Jacobson'un araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler öğrencinin yetenekli olduğuna inandıkları zaman, kendi kararlarını doğrulamak için, öğrencinin yetenek düzeyi ne olursa olsun, onun başarısını artırıcı tüm yolları kullanarak, tüm dikkatleri onun başarısına yöneltmek, beklenen başarıya ulaşmalarını sağlamaktadırlar. Öğrenci ile ilgili olumsuz karar veren öğretmenler ise, aynı nedenlerle, öğrencinin başarısını değil, başarısızlıklarını algılamakta, dikkatleri başarısızlığa yöneltmekte ve öğrencinin ilerlemesi için çaba göstermemektedirler. Öğretmen ve öğrenci

* Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

arasındaki bu ilişkinin başka bir açıklaması daha olabilir. Öğretmenler farklı öğrencilerden farklı başarı ve farklı davranış bekleyebilirler. Bu farklı beklentinin nedeni, öğretmenin farklı öğrenciyeye farklı davranmasıdır. Öğrencinin algıladığı bu davranış (öğretmenin kendilerinden beklentileri) onların ben kavramlarını, başarı güdülerini ve istek düzeylerini etkiler. Eğer bu işlem uzun süre devam ederse ve eğer öğrenci direnmez ya da yön değiştirmez ise, bir beklenti davranışı olarak biçimlenir. Gelişen bu beklenti öğrenciyi ileriye yönlendirir. Beklenti olumlu olursa öğrenciyi başarıya götürür, olumlu sonuçlar başarılı ilerlemeler doğurabilir. Gelişen beklenti olumsuz olur ise, öğrenciyi başarısızlık doğrultusunda yönlendirir, olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Geliştirilen beklentinin kalıtsal yanı bilinmemekte, ama tecrübe ile kazanıldığı ve kültürden kültüre, bireyden bireye, farklılık gösterdiği bilinmektedir. Böyle olmakla birlikte çocukluk yıllarında beklentinin birbirine benzediğine ve rekabetçi performansı etkilediğine işaret edilmektedir, (Silvestri, 1990). Yaş ilerledikçe görevler çeşitlenmekte ve görevlerle ilgili başarı beklentisi ve standartlar, toplumun değerlerine ve görevin niteliğine göre değişmektedir.

O halde öğrencilerin başarılı bir biçimde ilerleyebilmeleri için başarı beklentileri ile başarı düzeyleri aynı olmasa da birbirine yakın olması gerekli görülmektedir. Ama her zaman inanların başarı bekledikleri ile erişim düzeyi aynı olmamaktadır. Hacettepe Üniversitesi'nde yapılan bir incelemede öğrencilerin başarı beklentileri, akademik başarı düzeyleriyle, ders sorumlusu hakkındaki görüşleriyle ve algıladıkları başarı nedenleri ile karşılaştırılmıştır. Öğrencilerin ders sorumlusu hakkındaki görüşleriyle başarı beklentileri arasındaki ilişki ($r = .49,7$), onların ders sorumlusu hakkındaki görüşleri ile sınav sorularındaki erişim düzeyleri arasındaki ilişkiden ($r = .36,2$) daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, öğrenme faaliyetlerinde, etkileşim sürecinde ders sorumlusunun öğrencilere gereğinden fazla cesaret vermiş olabileceğini ya da öğrencilerin kendi olumlu duygularına dayanarak bir karara vardıklarını düşündürebilir. Başarı beklentisi ile başarı düzeyi arasındaki değişkenlik $r^2 = 16,24$ gibi düşük bir korelasyon göstermiştir. Başarı beklentisi ile ulaşılan başarı düzeyi arasındaki düşük ilişki, öğrencilerin daha sonraki benzeri öğrenmeler için güdülenme düzeyinin düşük olma olasılığının işareti olarak kabul edilebilir.

Öğrencilerin algıladıkları başarı nedenleri ile başarı beklentileri arasında ilginç bir ilişki gözlenmiştir. Başarı nedenlerini 1 - kendi yetenekleri ile ilgili gören öğrencilerin % 67 A ve B notu beklediklerine işaret etmişler, ama bunların % 50'si F4 almıştır; % 50'sinin de çoğunluğu ancak C notu ile geçebilmiştir. Bu olgu öğrencilerin geliştirdiği akademik ben duygusuyla ilgili olabilir. Akademik ben duygusunun gelişimi çocukluk yıllarında başlayan geçmiş yaşantılarına dayalıdır. Başarı nedenini 2 - kendi çalışma stratejilerine

bağlayan öğrencilerin % 65 A ve B notunu alacaklarını düşünmüşler ve bunların % 55 beklediği geçme notuna ulaşabilmiştir. Bu grupta toplam öğrencilerin % 70'i geçer not almış-başarılı olmuş, % 30'u ise F4 olarak başarısız olmuşlardır. Başarı nedenlerini 3 - derse ilgiyle katılmalarında gören öğrenciler % 100 başarılı olmayı beklemişler ve bunların % 92'si geçer not alarak başarılı olmuştur. Başarılı olmayı 4 - dersteki bilgilerin yararlılığına inandıklarına bağlayan öğrencilerin % 88'i başarılı olmayı beklemişler, ama, bunların % 50'si başarılı olabilmıştır. Başarılı ya da başarısız oluşlarını ders sorumlusunun öğretim becerisine bağlayan öğrencilerin % 67'si başarılı olmayı ummuşlar. Bunların ancak % 17'si başarılı olabilmıştır.

Bu sonuçlara göre, başarı nedenlerini kendi çalışma stratejilerine ve derse katılımlarına bağlayan öğrencilerin başarı beklentileri ile ulaştıkları başarı düzeylerinin birbirine daha yakın olduğu görülmektedir. Öğrencinin derse katılımı ve geliştirdiği çalışma stratejisi doğrudan kendi öğrenme faaliyetiyle ilgilidir. Bu nedenle bu gruptaki öğrencilerin daha sonraki benzer öğrenmeler için, güdülenmişlik düzeylerinin artma olasılığının fazla olabileceği düşünülebilir.

Öğrencilerin, Başarı beklentileri nedeni ile başarı güdülerinin düşmesi önlenebilir mi?

Başarı beklentisi bastırılmaz ve kaçınılmaz. Her yaşta bireyin başarısına etki eder. Kendini keşfetme ve ben duygusunu geliştirme sürecindeki çocuklar içinde buldukları koşullarda başarıya ulaşmaya çalışırken, başarısızlığı da yaşarlar. Ancak bu yanılgıların çocuğun öğrenme-başarma güdüsünü düşürecek kadar yoğun ve uzun süreli olmasına izin verilmemelidir.

● Öğrenciye yaşına ve kapasitesine uygun, küçük adımlar gerektiren ödevler verilmelidir. Öğrenci küçük beklentiler oluşturmalı, her adımın sonunda öğrenci kendi kendini değerlendirmeli ve başarıya ulaştığını hissetmelidir.

● Öğrenme faaliyeti sırasında öğrenci beklemediği ve yenemeyeceği güçlüklerle karşılaşarsa, onun bu problemleri çözmesine yardım edilmelidir.

● Öğrenci başarısının nedeninin kendi öğrenme faaliyeti ve çalışma stratejileri ile ilgili olduğunu anlamalı, kendi özelliğine uygun beklentiler oluşturmayı denemelidir. (Eğer öğrencinin başarısını kendi öğrenme faaliyeti ve çalışma stratejisinin dışında etkileyen faktörler varsa, bunlar elenmelidir).

Öğrenci beklediği başarıya ulaşamadığında, öğretmen durumu öğrenci ile birlikte incelemeli, nedenini öğrenciye buldurmalı ve daha sonraki öğrenmelerde onu, daha doğru kararlar verebileceği ve öğrenmede başarılı olabileceği konusunda cesaretlendirmelidir.

Konunun başlangıcında ifade edildiği gibi, beklenen başarıya ulaşabilme pekiştireç niteliği taşır. Geciktirilmiş pekiştireçlerin, pekiştirecin etkisini

arttırdığı düşünölmektedir. Örneğın, öğrencının tüm çabalarına karşılık başarıya ya da beklediğı başka bir ödüle ulaşmasının geciktirilmesi gibi. Ancak, çocuklar ve gençler uzun süreli beklileyebilecek kadar sabırlı olamadıklarından, yetişkinlerin de yaşamları sınırlı olduğundan, gerçekte insanın zamanı ve yaşamı çok önemli olduğundan, bu gecikmeler kısa süreli olmalıdır. Ceza niteliğı taşıyan gecikmelerin komplikasyonlarını önceden kestirmek, çoğu kez olası değildir. Öğrencinin güdülenmişlik düzeyini düşürmekle, meydana gelebilecek risk gözardı edilmemelidir.

● Aile üyeleri de çocukla ilişkilerinde öğretmen doğrutusunda bir tutum geliştirmelidir.

Başarının başarıyı, başarısızlığın da başarısızlığı getirdiğı unutulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Atkinson J. W. & McClland. G. D.: Kay, Royer, M. J., (1984), **Educational Psychology**, USA Alfred A. Knopf: 435-439.
- Bandura, A. (1978), **The Self System in Reciprocal Determenism**, American Psychologist: 344-358.
- Chandler, T. (1982), "Change in strategy: Relationship of attribution, Exp. ectancy, Performance, Satisfaction" **Contemporary Educational Psychology**., v. 7. 9-14.
- Chaplin J. P. (1968), **Dictionary of Psychology**, USA Dell Publishing Co.
- Gibson, T. J. (1988), **Educational Psychology**, USA. Allyn and Bacon. Inc.
- Good, L. T. (1981), "Teachers expectation as self-fulfilling Prophecies" (ed) Clarizio, **Contemporary Issues in Educational Psychology** USA, Allyn and Bacon Inc.: 271-277.
- Jacobson, L. (1968), "Level of Expectancy & The self-fulfilling Propheci" (ed) E. Stone, **Readings in Educational Psychology**, London. Methuen & Co.
- Kagan, J. (1981), "Motivitional and Attitudional Factors in Receptivity to Learning" (ed) Clarizio, **Contemporary Issues in Educational Psychology** USA, Allyn and Bacon Inc.: 271-277.
- Siann. G, U, D. (1988), **Educational Psychology in a Changing World**. USA George Allen & Unvin Ltd.
- Silvestri, L. (1990), "Expectancy of Success in Competation Again at Same and Opposite Sex Opponents"., **Education**, vol. 110, no 3: 364-368.
- Yeşilyaprak, B. (1988): **Lise öğrencilerinin içsel ya da dışsal Denetimli Oluşlarını Etkileyen Etmenler** (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara: H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.